

II. Meşrutiyet Bediüzzaman bilinmeden anlaşılabilir mi?

Osmanlı Devleti'nin son asrı hürriyet ve istibdat tartışmalarıyla geçti. Hürriyet nedir? İstibdat nedir? Bu iki kavramın İslâm'la ilişkisi nasıl kurulmalıdır? Meşrutiyet İslâmî köklere dayandırılabilir mi? Bu ve benzeri soruların cevaplarının arandığı tartışmalar, Yeni Osmanlılar'dan Osmanlı Devleti'nin yıkılışına kaçan geçen süre içerisinde entelektüellerin meşgul olduğu konular olmuştur.

Osmanlı entelektüelleri arasında bu tartışmalar yapılırken, bu tartışmaların pratik yansımaları da görülmemiş değildir. II. Abdülhamid, başlangıçta meşrutiyet ve hürriyete taraftar olduğunu ima ederek saltanata geçmiş ise de, sonradan sıkı bir istibdat rejimi kurmaktan kendini alıkoyamamıştır. Siyasal yapıdaki demokratikleşmeyi engellemek için, I. Meşrutiyet yönetimini kaldırmakla kalmamış ek olarak kurduğu güçlü hafiye teşkilatı ile muhaliflerine göz açtırmamıştır.

İşte istibdat ve hürriyet merkezli teorik tartışmalar ve gündelik hayat pratikleri Osmanlı Devleti'nin özellikle son yarım asrında insanları çok meşgul etmiştir. Bu dönemde yaşayan entelektüellerden birisi de hiç kuşkusuz Bediüzzaman Said Nursî'dir.

Said Nursî, Hizan, Bitlis, Van gibi doğu Anadolu'nun değişik şehirlerindeki ilk tahsilini, bu tartışmaların uzaktan duyulduğu bir ortamda yaptıktan sonra, 1907'de İstanbul'a gelerek kendisini en heyecanlı fikir tartışmalarının içinde buldu.

Bir yanda hürriyet ve meşrutiyeti yoğunca savunan İttihad ve Terakki Partisi diğer yanda ise meşrutiyeti İslâmîla bağdaştırmakta güçlük çeken dindarlar vardı. İttihad ve Terakki Partisi mensupları, meşrutiyeti savunmakla beraber, gündelik hayatlarında oldukça çeşitli bir gündelik hayat pratiğine sahiptiler. Yani içlerinde masonlar da vardı, dindarlar da... Talat Paşa da, Enver Paşa da, Şeyhülislâm Musa Kâzım da bu partiye destek veriyorlardı. Buna karşılık dindar görünümlü entelektüellerin meşrutiyete bakışı oldukça problemler içeriyordu. "Batıdan gelen bu yönetim biçimi, acaba İslâmî bir yönetim biçimi midir? Yoksa Batı modernizminin ürettiği bir İslâm karşıtı bid'at mıdır?" sorularının anlamı içerisinde bocalıyorlardı.

İşte Bediüzzaman'ın vardığı İstanbul, böyle bir İstanbul'du. Gündelik hayatları İslâmî olmayan pek çok kişinin siyasal düşüncesi Said Nursî'ye benzerken; gündelik hayatları dindar olan pek çok kişinin siyasal düşünceleri de Bediüzzaman'a benzemiyordu.

Said Nursî, bu muhataralı durumdan kendi düşünce ve hayat pratiğine uygun olanları seçerek kurtuldu. Yani hem meşrutiyeti savunuyor, hem de İslâm'ın özünde var olan hakikatları yaşıyordu. Modern zamanlarda karmakarışık olan değerleri analiz ediyor, vahyin pırıltılarını taşıyan uygulamalara sahip çıkıyor, tersi olanlara da karşı çıkıyordu. Onun bu tavrı II Meşrutiyet'e giden yolda, padişah II. Abdülhamid'in karşısında yer almasına, İttihad ve Terakki Partisi ile beraber

meşrutiyeti savunmasına ve İslâmın tozlarla üstü kapanmış hakikatlarının gün ortasına çıkarmaya çalışmasına sebep oldu.

II. Meşrutiyete giden yolda, Niyazi ve Enver Bey'in dağa çıkarak istibdata meydan okumaları kadar, Said Nursî'nin konuşmaları ve yazıları da etkili olmuştur. Nursî, Meşrutiyet'in ilanının hemen ardından, memleket geneline gönderdiği telgraflarla bu huzurlu bayramı ehl-i imana müjdelemiştir.

Said Nursî, II. Meşrutiyet'in ilanından önce İstanbul'da, Selanik'te dolaşarak halka hitap etmiş, Meşrutiyet'in İslâmî bir rejim olduğunu, Dört Halife Devri'ndeki pratiklerin örnek alınması halinde Meşrutiyet'e sahip çıkılması gerektiğini, bu hakikatin dört mezhepten çıkarılabileceğini haykırmişti. Bediüzzaman'ın bu haykırışı başta padişah II. Abdülhamid olmak üzere statüko yanlısı olan eski bürokratları rahatsız etmiş ve Bediüzzaman'ı İstanbul'dan sürmeye karar vermişlerdi. Fakat II. Meşrutiyetin ilanı ile oluşan yeni siyasî iklimde yasak ve sürgün kararları iptal edilmiş, Said Nursî'nin İstanbul'dan sürülme kararı da geçerliliğini yitirmişti.

Bu gelişmeden sonra, Bediüzzaman'ın çalışmaları farklı boyutlarda yoğun bir şekilde devam etti. İstanbul'daki yazı ve konuşmalarıyla Kanun-ı Esasî'nin yeniden uygulamaya konulmasının ne büyük bir bayram olduğunu anlatmaya çalıştı. Gazetelerde neşrettiği makalelerinde hürriyete hitaben, "Sen olmasaydın ben ve umum millet zindan-ı esarette kalacaktık. Seni ömr-i ebedi ile tebşir ediyorum" diyordu. Bediüzzaman II. Abdülhamid'in istibdatı ile meşrutiyeti kıyaslıyor ve meşrutiyeti padişahın otuz senelik istibdadına sabretmenin bir mükâfatı olarak gösteriyordu.

II. Meşrutiyet'in ilanından sonra, Nursî'nin faaliyeti gazetelerde yazılar yazmaktan ibaret kalmadı. Hürriyet fikrinin tabana yayılması için Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgesini karış karış gezerek hürriyet ve Meşrutiyet'in ne büyük bir nimet olduğunu anlattı. Daha sonra, Münâzarât adında kitap olarak neşredebileceği bu konuşmalarıyla halkın zihinlerinde var olan problemlere çözüm bulmaya çalıştı.

Şimdi düşünmeye dâvet ediyoruz. Bediüzzaman dışında hangi entelektüel Meşrutiyeti bu yoğunlukta savanmış ve çaba sarfetmiştir.

I- Meşrutiyet'in ilanından önce, gazetelerde neşrettiği makaleleriyle ehl-i iman Meşrutiyet'e sempati beslemesine sebep olmuştur.

II- Meşrutiyet'in ilanı sırasında ve sonrasında İstanbul'da Meşrutiyet'i yanlış anlayanlara karşı, Meşrutiyet'in doğru anlatımını sağlayarak tenvir görevini yapmıştır.

III- Meşrutiyetin ilanından sonra aşiret ileri gelenlerine gönderdiği telgraflarla, doğabilecek muhalif hareketlerin önüne geçmeye çalışmıştır.

IV- Meşrutiyetin ilanından sonra, kendi büyüdüğü coğrafya olan Doğu ve Güney Doğu Anadolu bölgesine giderek, Meşrutiyet'le ilgili halkın zihninde oluşan istifhamları gidermeye çalışmıştır.

V- Bütün bunlarla da yetinmeyerek eserlerinde Meşrutiyet'in İslâmî naslarla çatışmayan, bilakis örtüşen bir idare şekli olduğunu söyleyerek entelektüeller arasında fikri bir hizmet yerine getirmiştir.

Bütün bu maddelerden sonra herhalde şu soruları sormaya hakkımız vardır. Bediüzzaman Said Nursî kadar Meşrutiyet'i içselleştirerek savunan ikinci bir entelektüel var mıdır? Nursî kadar Meşrutiyet'i pratik hayatının bir meselesi yapan ikinci bir aksiyon adamı var mıdır? Said Nursî gibi memleket sathında dolaşarak Meşrutiyet ve hürriyetin güzelliklerini anlatan ikinci bir hürriyet havarisi var mıdır?

Bu sorulara verilecek cevap "yoktur" ise; şu hükme ulaşmakta hiç zorluk çekmeyiz:

Bediüzzaman Said Nursî'yi dikkate almadan II. Meşrutiyet'i anlamak mümkün değildir.

Dr. Selim SÖNMEZ